

DOSYA EDİTÖRÜ'NDEN

Yavuz ÜÇKUYU*, Onur HAMZAOĞLU**

Toplum ve Hekim Dergisi'nin bu sayısını "Devletin Yeniden Yapılanması ve Sağlık" konusunu irdeleyen bir dosya olarak planladık. 2002 yılından bu yana AKP iktidarı eliyle yürütülen politikaların cumhuriyet rejiminin tasfiyesi anlamına geldiğinin toplumun önemli bir kesimine kabul edildiğini düşündüğümüzde konunun ne denli önemli olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ancak bu önemli konuyu ele almada "yeniden yapılanan" devletin niteliği ve süreklilikleri ile kopuşlarının göz ardı edilmesinin sağlıksız sonuçlara yol açacağı da aşikardır. "Devletin Yeniden Yapılanması"nı ele alırken devletin niteliği, süreklilikleri ve kopuşları bakımından hiç unutulmaması, dikkatle ele alınması, evrildiği yönün gözlenmesi gereken durumlar nelerdir? Bu durumları maddeler halinde ifade etmeye çalışacağız.

1-Kapitalist devlet, kapitalist üretim sürecinin, başka ifadeyle sermaye sınıfının çıkarlarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli zorunlulukları yerine getirmek üzere araçsallaştırılmış bir organizma olarak düşünülebilir. Kapitalist devletin bir üstyapısal organizma olarak fonksiyonlarını ekonomik altyapının olanakları sınırlamakta, ancak doğrudan belirlememektedir. Dolayısıyla kapitalist devlet, ekonomik altyapıdan görece özerklik kazanmakta, görece özerkliğini, ekonomik altyapının sıkıştığı dönemlerde sermaye sınıfının zor aygıtı olarak kullanmaktadır. Sermaye sınıfının çıkarlarını dolaylı olarak gerçekleştirerek maskeleyen ve bu sayede sermayenin siyasal ve ideolojik hegemonyasına önemli girdiler sağlayabilmektedir.

Araçsallaşmış organizma olarak devletin varlık nedeni, esas olarak sermaye yatırımları için yeni alanlar açmak, açılmış alanları da sermaye yatırımları için uygun hale getirmektir. Araçsallaşmış organizma olarak devlet, işlevini dolaylı olarak üzerinden rıza ile gerçekleştirebiliyorsa hegemonyadan ve burjuva demokrasisi rejimlerinden, zor yoluyla doğrudan gerçekleştirebiliyorsa da hakimiyetten ve otoriter rejimlerden söz edilmektedir.

2-Türkiye'de yeniden yapılanan devletin niteliğinin kapitalizm olduğuna ilişkin bir kuşku bulunmamaktadır. AKP iktidarının devletin kapitalist

niteliğini değiştirme gibi bir çabası olmamıştır. Tersine, islami bir bakış üzerinden kapitalizm siyasal ve ideolojik itirazları dolayısıyla anti-kapitalist bloklar içinde yer alabilecek kesimlerin bir bölümünü sermayeleştirerek-patronlaştırarak, bir bölümünü büyük sermayeye eklemeyerek, bir bölümünü de bu yapıların içerilmesiyle yeniden oluşturulan iktidar bloğuna siyasal ve ideolojik olarak bağımlılaştırarak kapitalist sistemle bütünleştirmiştir. Bu nedenle 2002 yılında başlayan AKP iktidarının, sermaye sınıfının ana gövdesi tarafından büyük sevinçle karşılandığı tespitinde önemli bir doğruluk görülmektedir.

3-Kapitalist devlette iktidar bloğu iktidarını kapitalizme içkin çeşitli rejimler ile sürdürmektedir. Esas olarak rızaya dayanan hegemonik rejimleri tercih ederken, krizler ve sınıf mücadelelerinin sermaye sınıfı egemenliğini tehdit ettiği dönemlerde zora dayanan hakimiyet rejimlerine yönelmektedir. AKP iktidarı, 1980-2000 yılları arasında siyasal islami sermayeleşmek için araç olarak kullanan Anadolu Kaplanlarına iktidar bloğunda yer açabilmek üzere daha çok hegemonik görünmeye çalışmıştır. Anadolu Kaplanlarının iktidar bloğu içinde yerleşiklik kazanması sürecinde islami inancı; örneğin, düşük ücretle, örgütsüz çalışmaya razı bir işçi sınıfı ve yedek işçi kitlesinin büyütülmesi biçiminde kullanılmıştır. TÜSİAD formunda örgütlenen büyük sermayenin Anadolu Kaplanlarının iktidar bloğuna dahil edilme çabalarını bir tehdit olarak algıladıkları düşüncesine katılmıyoruz. Çünkü yapılan araştırmalar Anadolu Kaplanlarının esas ekonomik faaliyetlerini TÜSİAD sermayesinin etki alanında, çoğu zaman ona eklenerek gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Zaten kapitalizmde sermaye hareketinin tarihsel refleksi göz önüne alındığında başka türlü sonuçlar çıkarmak olası değildir.

Anadolu Kaplanlarının da içinde olduğu görece yeni iktidar bloğu, esas olarak Anadolu Kaplanlarının dahil olmadığı önceki iktidar bloğunun devlet yapılanması ile çelişki halindedir. Çelişkide ana taraf ve belirleyen konumda bulunan TÜSİAD sermayesi olmakla birlikte, devleti yeniden biçimlemenin taşeronluğunu Anadolu Kaplanlarını bloğa taşıyanlar yerine getirmektedirler. Bürokrasi, yargı, üniversite, kültür kurumları, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ordu, polis, medyada olan yeni biçimlenmelere bu gözle bakmak gerekir.

*Dr., Toplum ve Hekim Dergisi Hakem Kurulu Üyesi

**Prof. Dr., Toplum ve Hekim Dergisi Editörü

Yeni iktidar bloğunun kitlesel büyüklüğü, kitlesel beklentileri karşılamayı zorlaştıran ekonomik kriz ortamı, siyasal iktidarı hegemonik seçenekten giderek uzaklaştırmakta, hakimiyete zorlamaktadır.

4-Türkiye’de “devletin yeniden yapılanması” süreci, Türkiye toplumunun kendi nesnelliklerinden kaynaklanan kimi öznelliklerin özelliğini taşısa da temel olarak 1970’li yıllarda krize giren kapitalizm için bir kurtuluş reçetesi olarak önerilen neo-liberal düzenlemeler doğrultusunda şekillenmektedir. 1980-1990 yıllarında Turgut Özal iktidarıyla başlayan neo-liberal düzenlemeler 1990-2000 yılları arasında kesintiye uğramış, 2000’li yılların ekonomik krizi ortamında AKP iktidarıyla düzenlemelerin çapı ve kapsamı genişletilerek hayata geçirilmiştir. Türkiye’de sermayenin siyasal iktidarları 1979 ve 2001 krizlerini neo-liberal düzenlemelerin bir vasatı olarak kullanmıştır. AKP iktidarı döneminde kapsam ve çap olarak genişletilen neo-liberal düzenlemeler devletin yapısında bu düzenlemelere uygun değişiklikler gerektirmektedir. Devletin yeniden yapılanması sürecinin nesnel dayanağını, kendine özgü yanlarını neo-liberal düzenlemelerle bütünleştiren yeni iktidar bloğunun gereksinimleri oluşturmaktadır.

5-Neo-liberal devlet yapılanması, kamusal üretim alanlarının tasfiyesi yoluyla sermayeye yeni yatırım alanları açmak ve bir tür ilkel (sermaye) birikim sağlayarak sermayenin krizini aşmak için araçsallaştırılmış özel bir bürünümüdür. Araçsallaştırılmış bir organizma olarak “yeni” devlet; özelleştirmeler, kamusal kaynakların kısılması, çalışma koşullarının düzensizleştirilmesi, taşeronlaştırma, kamusal istihdam ve tam istihdamın çözülmesi, sendikasılaştırma, yerelleştirme gibi yöntemlerle sermayenin gereksinimini karşılamaktadır. AKP iktidarı söz konusu uygulamaları icat eden bir siyasal iktidar olmamasına karşın, uygulamaların kapsamlı ve yaygın kullanımı konusunda önceki siyasal iktidarların çok ötesinde bir etkiye sahiptir.

6-Neo-liberal düzenlemeler bütün dünyada işçi sınıfının toplumsal kazanımlarının önemli ölçüde gerilemesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye’de iktidar, neo-liberal düzenlemeler konusunda 1990-2000 yılları arasındaki gecikmişliğin tetiklediği bir hızla hareket etmektedir. Yalnız dünyada neo-liberal düzenlemeler ciddi toplumsal gerilimlere yol açtığından; düzeltici, iyileştirici kimi önlemlerle sürecin devamı yönünde bir eğilim ağırlık kazanmaktadır. AKP iktidarı yoluyla sermaye, devleti neo-liberal yönde yeniden düzenlerken, neo-liberalizmin görülen sonuçları dolayısıyla daha

başlangıçta bir ufuk daralması korkusu içine girmektedir. Yani düzenlemelerin hızı ile birlikte, aynı ölçüde barutun da erken tükenmesi ile sonuçlanabilecektir. Son birkaç yıldır sermaye bloğu içerisinde yaşanmaya başlayan paylaşım rahatsızlıklarının iktidar bloğuna ve oradan tüm topluma sıçrama olasılığı, yukarıdaki nesnellüğün belirlediği kuvvetli bir olasılıktır.

7-Türkiye’de devletin neo-liberal yaklaşımla yeniden yapılanmasındaki gecikmişlik, sürecin yürütülmesinde kimi avantajlar da sağlayabilmektedir. Neo-liberal uygulamaların toplumsal gerilimlere dönüşme olasılığı; IMF, Dünya Bankası gibi neo-liberal reçetenin temel yazıcılarını harekete geçirip “yoksullukla mücadele” benzeri politikalarla sürecin yumuşatılması ve maskelenmesi noktasına getirmiştir. AKP iktidarı, örneğin bir yandan eğitim ve sağlık alanını neo-liberal düzenlemelerle sermayenin kar hırsına terk ederken aynı zamanda öğrencilere ücretsiz kitap dağıtımı, yeşil kart dağıtımı yoluyla süreci yumuşatmakta ve maskeleymektedir. Bu biçimde çocuğunun okul kitaplarının ücretsiz dağıtıldığını, hastalandığında yeşil kartı ile muayene edildiğini gören kişi, neo-liberal politikalarla sosyal devletin yeniden kurulduğu yanılsaması içine düşebilmektedir.

8-Devlet yeniden yapılırken, sermaye bloğu, uluslararası sermaye ile gönüllü bir organik ilişki içinde hareket etmektedir. Ülke varlıklarının yabancı sermayeye devredildiği ve bu şekilde ulusal bağımsızlığın tehdit altında olduğu gerçeğin çok sınırlı ve abartılı bir yorumudur. Esas olarak Türkiye sermayesi yerli yatırımlar için kendisine yabancı sermaye ortakları arama çabası içindedir. Yine Türkiye sermayesi dış yatırımlar konusunda da iştahlı görünmekte, yeniden yapılanan devleti, dış yatırımları sermaye adına kolaylaştırıcı bir aracı olarak kullanmak istemektedir. AKP iktidarı da sermayenin görmek istediği konumu iştahla sahiplenmektedir.

9-Neo-liberal devlette din ve cemaat tarzı örgütlenmeler kapitalist toplumda emekçi sınıfını gönüllü kulluk düzenine tabi kılmak için yaygın olarak kullanılan araçlardır. ABD başkanlık seçiminde bir adayın mormon tarikatı ilişkisine yapılan özel vurgu, Bush yönetim kadrosunun din ve cemaat ilişkilerinin sürekli gündemde tutulduğu anımsandığında, AKP’nin din ve cemaatlerle kurduğu ilişkilerin ayrı bir yan taşımadığı fark edilecektir. Türkiye için ayrı bir yeni olan, geçmişte uluslararası sermaye ve kapitalizmle daha mesafeli olan siyasal islam ve dini

cemaatlerin uluslararası sermayeye eklenmeleri ve sermayenin iktidar bloğu içinde önemli bir konum edinmiş olmalarıdır.

10-Türkiye’de 28 Şubat Kararları, devletin neo-liberal dönüşümü yolunda sanıldığı aksine bir engel değil, alan temizliğidir. AKP iktidarı söylem düzeyinde 28 Şubat ile sorunlu görünmesine karşın, pratik olarak 28 Şubat Kararlarının uygulayıcısı olmuştur. Eğer 28 Şubat Kararlarının siyasal islam arayışında olan seçilmiş bir partiyi tasfiye ettiğinden söz edilecekse, 28 Şubat Kararlarını gündeme getiren aktörlerin, esas olarak söz konusu partiye sermayenin iktidar bloğu içinde yer bulamama açmazından da söz edilmelidir. AKP iktidarında bu açmaz, iktidar bloğunda yer alarak bir tür tabiiyetle ve yerine getirildiği benzerinin tasfiyesiyle sonuçlanmıştır.

11-Türkiye’de devlet, neo-liberal yönelimle yeniden yapılanırken Dünya kapitalist-emperyalist sisteminin de yeniden yapılanma süreci içine girmiş olması Türkiye’de iktidara tarihsel ve konumsal avantajlar sunmaktadır. Dünya kapitalist-emperyalist yeniden yapılanma sürecinde aktif olma isteği, emperyalist merkezlerin bölgesel aktör arayışları ile birleşince Türkiye’ye önemli ölçüde bir sermaye akışı gerçekleşmiştir. Sermaye akışının konjonktürel niteliği, üretken ekonomi sektörlerini küçültücü etkisi ve üretimi dışa bağımlı hale getirmesi gibi olumsuzlukların, söz konusu sermaye akışının devamlılığının gölgesinde kalması nedeniyle olumsuz sonuçları nedeniyle ileride yaşanacak süreç, sanki hiç yaşanmayacak gibi, bir umarsızlıkla ötelenmektedir.

12-İktidar bloğu, bloktan beklentileri olan toplumsal kesimlerle birlikte fazla büyümüş durumdadır. Siyasal iktidar, seçimlerde kendisini % 50 oy oranına ulaştıran destekçilerinin ekonomik beklentilerini karşılamak konusunda dünyanın ve ülkenin nesnelliklerinin sınırlılıkları ile hareket etmek durumundadır. Üstelik sermaye akışının bir miktar yavaşlaması bile iktidar bloğunda çatlamalara neden olurken, sermaye akışının doğal sınırlarına çekilmesi durumunda yapısal sorunların harekete geçireceği çökmeler kaçınılmaz hale gelecektir.

13-Neo-liberal devlette, sermaye sınıfı ile bir üstyapı kurumu olan devlet ilişkisi dolayımaları yitirerek daha doğrudan bir temsil aracı ilişkisine dönüşmektedir. Bu durum kapitalist devleti daha görünür kılacak, devletin toplumsal hareketleri dizginleme yeteneğini zayıflatacak bir nesnellığe yol açacaktır. Ancak sorun neo-liberal devlette, insanın

arayış ve arayışlarını yitirmiş bir feodal serf hatta köle haline getirilme sürecidir.

14-Neo-liberal devlet yapılanması uygulandığı ülkelerde iflas etmiş, kendi en şiddetli savunucularını bile umutsuzluğa düşürmüştür. Ancak yine de neo-liberal iflas, kapitalizm sınırları içinde çözüm arama çabasında önemli bir azalmaya yol açmamıştır. Sorun neo-liberal düzenlemelerin yol açtığı tahribatın ancak anti-kapitalist bir yönelimle aşılabileceğine ilişkin inandırıcı ve kapsayıcı bir siyasal ve ideolojik alternatifin üretilmemesi ve görünür hale getirilememesidir. Böyle bir alternatif üretiminde, reel sosyalizmin devlet yapılanmasını tartışmak da gerekecektir.

15-Neo-liberal anlayışla yeniden düzenlenen devletin esas olarak evrilebileceği nokta “barbarlık-kölelik” düzenidir. Bu nedenle sosyalizm, tarihsel olarak belki de en fazla şimdi güncelliğini korumaktadır. Bu nedenle, dünyada ve ülkemizde yükseldiğine tanıklık ettiğimiz toplumsal muhalefeti söz konusu güncelleme buluşturmanın günümüzde siyasal öznelerin dört elle sarılmaları gereken ödevleri olduğunu yinelemeye gerek bile yok...

“Devletin Yeniden Yapılanması ve Sağlık” dosyamızın kuramsal çerçeve yazısını Tülin Öngen yazdı. Rifat Okçabol “Cumhuriyet Eğitiminde Yapısal dönüşümler KHK’lerle Yeniden Yapılanma” başlıklı yazısıyla eğitim alanında, Süleyman Üçkuyu “Neo-Maliye” başlıklı yazısıyla maliye alanında yeniden yapılanan devleti görünür kıldılar.

Devletin Yeniden Yapılanmasının görece en geniş ele alındığı alan hukuk alanı oldu. “Kanun Hükmünde Kararnameler: Kamu Hizmetlerinde ‘Atrofi’” başlıklı ortak yazılarıyla Ziyet Özçelik ve Birkan Karaduman; “Türkiye’deki Üst Kurullar ve KHK’larla Yapılan Düzenlemeler” başlıklı yazısıyla Kürşat Bafra ve “Yargının ‘Dönüşüm’ü” başlıklı ortak yazılarıyla Tülay Ekici ve Semra Demir konuyu genelden özele ele aldılar.

TTB Başkanı Eriş Bilaloğlu yeniden yapılanan devletin sağlık alanına ilişkin tarihsel öyküsünü söyleşi ile aktardı.

Devlet, iktidar sözcüğüyle olan yakın ilişkisinden dolayı üzerinde en çok tartışılan yapılardan birisidir. Bu dosyada neo-liberal düzenlemelerle yeniden yapılanan devlet tartışması ile kapitalist devlet daha görünür hale getirilmeye çalışıldı. Sağlık alanına ilişkin önemli yapısal düzenlemeler ve düzenlemelere karşı sağlık alanı emekçilerinin karşı duruşu örgütledikleri bu günlerde bir katkı sunması dileğimizle.